

Tanja Tomazin

Univerza v Beogradu

Filološka fakulteta

Srbija

tanja.tomazin@fil.bg.ac.rs

Razstava »Rešetarji s Crvenega Krsta – stoletje obstoja v Beogradu«

Oktober v Beogradu je leta 2019 zaznamoval velik (med)kulturni dosežek, razstava »Rešetarji s Crvenega Krsta – stoletje obstoja v Beogradu«. Pripravila sta jo beograjska Etnografski muzej in Društvo Slovencev »Sava« ter se z njo poklonila stoti obletnici osnovanja sitarske delavnice družine Cvar-Debeljak, ki se je v Beogradu tako dolgo obdržala in razvijala prav zahvaljujoč srčnosti in pridnosti njenih lastnikov ter delavcev.¹

Avtorica razstave je Maja Marjanović, svečano pa jo je otvoril g. Dejan Židan, predsednik Državnega Zbora R. Slovenije. Prisostvovali so tudi drugi visoki in cenjeni gosti iz Slovenije, ga. Olga Belec, državna sekretarka pri Uradu R. Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu, g. dr. Zvone Žigon, vodja sektorja pri Uradu R. Slovenije, g. Samo Pogorelc, župan Občine Ribnica, ga. Polona Rigler Grm, direktorica Rokodelskega centra Ribnica, nj. eks. Iztok Jarc, veleposlanik R. Slovenije v Beogradu, g. Roman Weixler, nemestnik veleposlanika, ter drugi predstavniki slovenskega veleposlaništva v R. Srbiji. Poleg posebnih gostov so na otvoritvi razstave govorili tudi g. Saša Verbič, predsednik Društva Slovencev v Beogradu, ga. Tijana Čolak Antić Popović, direktorica Etnografskega muzeja v Beogradu, in tudi sam mojster Ivan Debeljak. Za še toplejše vzdušje je poskrbelo petje Ekumenskega moškega zbora.

Dogodek je obiskala tudi gospa Milena Zupanič, novinarka za slovenski časopis Delo, dopisnica iz Srbije in širšega Balkana, ki je ob prispetju v Beograd s svojo družabnostjo in profesionalnostjo obogatlila našo manjšinsko skupnost v Srbiji. Takole je 24. oktobra zapisala

¹ Razstava in katalog sta realizirana s sredstvi Ministrstva državne uprave in lokalne samouprave Republike Srbije, Ministrstva kulture in informiranja Republike Srbije, Urada Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu in Nacionalnega sveta slovenske narodne manjšine v Republiki Srbiji. Za pomoč pri izvedbi razstave se zahvaljujemo dr. Poloni Rigler Grm in Rokodelskemu centru Ribnica (Slovenija).

o razstavi in svoje poročilo nasloвила »Ko pride Ribničan v Beograd ... Ohranjanje slovenske tradicije v srbski prestolnici traja že sto let«:

Prodajal ribniška sita po vsej Srbiji

Ko je pred natanko sto leti mladi Edvard Cvar iz Slatnika blizu Ribnice odprl delavnico sitarstva v Beogradu, si ni mogel misliti, da bodo njegovi geni pogнали tako močne korenine. Razvil se je v velikega podjetnika, zanj je delalo po šest vajencev, sita pa je prodajal po vsej Srbiji. Iz Slovenije je običajno pripeljal poln železniški vagon obodov za sita, vanje vdelal sita, nato pa jih z vlakom odpeljal v oddaljena srbska mesta. Šele nato se je začelo krošnjarenje. Prejšnji teden smo obiskali delavnico, v kateri še danes izdeluje sita Cvarjev naslednik Ivan Debeljak.

»Iz te delavnice je prišlo na tisoče sit, zdaj se bojim, da obrt zamrla. Prodajam le še kakih petdeset sit na leto. Včasih smo prodajali velika sita pekem. Pekarne so imeli v Srbiji v rokah Makedonci in Šiptarji. Danes teh pekov ni več, kruh se peče industrijsko. Mlade ženske nimajo časa kuhati doma, zato tudi ne sejejo moke. Tiste starejše, ki bi kupile, pa kljub res ugodni ceni za sito nimajo denarja,« pripoveduje 77-letni Ivan.

Ribničani so se prihajali učiti k rojaku Cvaru v Beograd

Delavnica je v kleti trdne meščanske hiše, ki jo je obrtnik Cvar zgradil leta 1936, v času Kraljevine Jugoslavije, katere del je bila tudi Slovenija. Takrat sta poleg njegove v Srbiji delovali še dve slovenski delavnici za sita, Arkova in Goršetova, a se ni nobena ohranila do danes, ker lastnika nista imela potomcev. Skoraj bi se enako zgodilo tudi družini Cvar, če se ne bi prišel učiti obrti k stricu Ivan Debeljak, oče našega sogovornika.

»Po prvi svetovni vojni se je v Sloveniji težko živelo, družine so bile velike, zato so starejši otroci morali zgodaj od doma,« pripoveduje Ivan. Tako je njegov oče, doma iz Velikih Lašč na Dolenjskem, že pri petnajstih krošnjarij s starejšim krošnjarjem po Vojvodini. Med prvo svetovno vojno je bil po mobilizaciji najprej na ruski fronti in zatem v ruskem taborišču, po koncu vojne pa je od tam potoval peš več kot tisoč kilometrov daleč proti domači Sloveniji, prišel čez Romunijo najprej v znano mu Vojvodino in – odprl delavnico za izdelovanje sit v Beogradu. Šele nato je šel domov, v Slovenijo, od koder si je v Beograd pripeljal tudi ženo.

Krošnjari, kot se za sitarja spodobi

»Komunistična oblast po drugi svetovni vojni podjetnikom ni bila naklonjena. Edvard Cvar, ki je bil upokojen, je sicer lahko še naprej delal v delavnici, prodajati pa svojih izdelkov ni več smel. Moj oče pa

je moral v službo v tovarno sit Sloga,« pove sogovornik, ki se je s sitarstvom vse življenje ukvarjal ob popoldnevih. Tudi on je bil v drugi službi. Konec tedna od nekdanj krošnjari, kot krošnjarijo Ribničani povsod, kjer so. »Zdaj prodajam ob vikendih na bližnji tržnici Stari đeram (stari vodnjak), kjer sva nekoč prodajala z očetom, med tednom pa v beograjski soseski Mirijevo. Ne grem peš, pač pa s trideset let staro lado karavan, ki jo imam samo za prevažanje suhe robe,« pravi.

Sita za šipkovo marmelado

Kot si nekoč ni bilo mogoče zamisliti gospodinjstva brez sita, tako je danes to bolj ko ne le izdelek za okras ali posebne namene. »Včasih so bila sita velika, za poklicne peke, danes kupujejo majhna, pogosto kot spominek. Tisti, ki še kupujejo sita za uporabo, kupijo predvsem taka z gosto mrežo, za kuhanje šipkove marmelade, pa bolj redka za fižol in orehe. Klasična, za moko, pa ne gredo več v promet. Od sit se danes ne da živeti, zato prodajam tudi druge izdelke suhe robe,« pripoveduje Ivan. Obode za sita še vedno pripelje iz Slovenije: »Na hribu blizu Ribnice raste zelo fina vrsta smreke, ki je najbolj primerna za izdelavo obodov.«

Ohranjanje slovenskega jezika

Čeprav od rojstva živi v Beogradu, je Ivanu uspelo ohraniti slovenski jezik. »Govorim po ribniško, tako da se s prijateljem, ki je primorski Slovenec v Beogradu, skoraj ne razumeva,« se smeji. Kot triletni otrok je po vojni s stricem pot do Slovenije prepeščil in ostal v Velikih Laščah do vstopa v šolo. Takrat se je dobro naučil slovensko, z domačimi kraji pa je še vedno v tesnih stikih. Pri ohranjanju jezika in slovenstva v Beogradu mu zelo pomagajo slovenska pevski zbori, v katerih poje, in seveda društvo Sava, ki povezuje okoli dva tisoč Slovencev v srbskem glavnem mestu.

Pomen razstave v Beogradu

Vsak Ribničan ima krošnjarjenje v genih, slišimo na razstavi, ki je v Monakovo hišo ob robu nekdanjega naselja Savamala pripeljala goste iz Slovenije in Srbije. Ohranjanje domače obrti in slovenskega jezika v srbski prestolnici že polnih sto let je tako pomembno, da so razstavo obiskali predsednik državnega zbora Dejan Židan in nekaj slovenskih poslancev, veleposlanik v Beogradu Iztok Jarc z ekipo z veleposlaništva, župan občine Ribnica Samo Pogorelec, poslanci srbske skupščine in drugi gostje iz Srbije. Zapel je slovenski pevski zbor iz Beograda, v katerem poje tudi Ivan Debeljak.